

SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE V INÝCH ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH EÚ

Koordinácia systémov sociálneho zabezpečenia zjednodušuje voľný pohyb osôb v rámci EÚ. Po zásadnej reforme právnych predpisov v tejto oblasti v roku 2010 Komisia zahrnula návrhy do svojho balíka opatrení v oblasti mobility pracovných síl z roku 2016 s cieľom ešte viac reformovať systém a prispôbiť ho modernej hospodárskej a sociálnej realite v EÚ.

PRÁVNÝ ZÁKLAD

Články 48 a 352 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

CIELE

Základnou zásadou zakotvenou v Rímskej zmluve je odstránenie prekážok voľného pohybu osôb medzi členskými štátmi ([2.1.5](#)). Cieľom koordinácie sociálneho zabezpečenia je zaistiť, aby občania EÚ pracujúci a bývajúci v inom členskom štáte, ako je ich vlastný štát, nestratili niektoré alebo všetky práva na sociálne zabezpečenie.

DOSIAHNUTÉ VÝSLEDKY

V roku 1958 prijala Rada dve nariadenia o sociálnom zabezpečení migrujúcich pracovníkov, ktoré neskôr nahradilo [nariadenie \(EHS\) č. 1408/71](#). Týka sa aj štátnych príslušníkov Islandu, Lichtenštajnska a Nórska, a to na základe Dohody o Európskom hospodárskom priestore (EHP), pričom na štátnych príslušníkov Švajčiarska sa vzťahuje Dohoda medzi EÚ a Švajčiarskom. Po brexite sú aj naďalej chránené práva osôb, na ktoré sa vzťahuje dohoda o vystúpení medzi EÚ a Spojeným kráľovstvom. V prípade osôb, na ktoré sa dohoda o vystúpení nevzťahuje, sa koordinácia sociálneho zabezpečenia riadi príslušným protokolom k dohode o obchode a spolupráci.

V roku 2004 sa [nariadením \(ES\) č. 883/2004](#) (nariadenie o koordinácii) zrušilo nariadenie (EHS) č. 1408/71, hoci toto nariadenie aj naďalej ovplyvňuje určité akty Spoločenstva a dohody, v prípade ktorých je EÚ stále zmluvnou stranou. V roku 2010 sa uskutočnila zásadná reforma a bol prijatý „modernizovaný koordináčny balík“ – [nariadenie \(ES\) č. 988/2009](#) a vykonávacie [nariadenie \(ES\) č. 987/2009](#).

A. Štyri hlavné zásady

Každý členský štát má naďalej možnosť navrhnuť svoj systém sociálneho zabezpečenia nezávisle. Vo všeobecnosti sociálne zabezpečenie poskytuje krajina zamestnania alebo, v prípade absencie zamestnania, krajina pobytu. Ak ide o situáciu zahŕňajúcu dve alebo viac krajín, nariadenie o koordinácii určuje, ktorá krajina poskytuje občanovi EÚ krytie. Nariadenie sa opiera o štyri hlavné zásady:

1. Rovnaké zaobchádzanie (články 4, 5)

Pracovníci a samostatne zárobkovo činné osoby z iných členských štátov majú rovnaké práva a povinnosti ako štátni príslušníci hostiteľského štátu. Právo na rovnaké

zaobchádzanie sa bezvýhradne uplatňuje na každého pracovníka alebo samostatne zárobkovo činnú osobu z iného členského štátu, ktorí mali v hostiteľskom štáte určité obdobie pobytu.

2. Sčítanie (článok 6)

Táto zásada zaručuje, že predchádzajúce obdobia poistenia, zamestnania alebo pobytu v iných krajinách sa zohľadňujú pri výpočte dávok. Ak sa napríklad vo vnútroštátnych právnych predpisoch vyžaduje, aby bol pracovník poistený alebo zamestnaný počas určitého obdobia predtým, ako mu vznikne nárok na niektoré dávky, zásada sčítania znamená, že príslušný členský štát musí zohľadniť obdobie poistenia a zamestnania v iných členských štátoch.

3. Zásada jediného rozhodného práva (článok 10 a článok 11 ods. 1)

Táto zásada zabraňuje tomu, aby niekto získal na základe práva na voľný pohyb neprimeranú výhodu. Na každého príjemcu sa vzťahujú právne predpisy len jednej krajiny a každý platí príspevky len v danej krajine.

4. Prenosnosť (článok 7)

Táto zásada znamená, že dávky sociálneho zabezpečenia sa môžu vyplácať v rámci celej EÚ, a zakazuje členským štátom obmedziť vyplácanie dávok len na obyvateľov danej krajiny. Nevzťahuje sa to však na všetky dávky sociálneho zabezpečenia; osobitné pravidlá sa vzťahujú napríklad na dávky v nezamestnanosti.

B. Osoby patriace do rozsahu pôsobnosti nariadenia

Pôvodne sa nariadenie (EHS) č. 1408/71 vzťahovalo len na zamestnancov, ale v roku 1982 sa jeho rozsah pôsobnosti rozšíril aj na samostatne zárobkovo činné osoby. Do rozsahu jeho pôsobnosti patria aj rodinní príslušníci pracovníkov a samostatne zárobkovo činných osôb a od nich závislé osoby, ako aj osoby bez štátnej príslušnosti a utečenci. Rozsah pôsobnosti sa postupne rozširoval: v roku 1998 s cieľom poskytnúť štátnym zamestnancom rovnaké postavenie ako ostatným obyvateľom, pokiaľ ide o všeobecné zákonné dôchodkové práva, v roku 1999 s cieľom zahrnúť všetkých poistencov, najmä študentov a osoby, ktoré nemajú platené zamestnanie, a v roku 2003 aj štátnych príslušníkov z krajín mimo EÚ, ktorí majú legálny pobyt v EÚ. Najnovším právnym aktom, [nariadením \(EÚ\) č. 1231/2010](#), sa rozšírila pôsobnosť na štátnych príslušníkov krajín mimo EÚ, ktorí majú legálny pobyt v EÚ a fungujú v cezhraničnom režime, ako aj na ich rodinných príslušníkov a pozostalých, ak sa tiež nachádzajú v EÚ.

Platné právne predpisy sa vzťahujú aj na cezhraničných pracovníkov, ktorí sú zamestnancami alebo samostatne zárobkovo činnými osobami v jednom členskom štáte a majú pobyt v inom členskom štáte, do ktorého sa vracajú denne alebo aspoň raz za týždeň. Vyslaní pracovníci však predstavujú výnimku, pretože sú vysielaní dočasne na plnenie úloh a zostávajú poistení v systéme sociálneho zabezpečenia vo svojom domovskom členskom štáte po dobu maximálne 24 mesiacov ([2.1.13](#)). V členskom štáte bydliska môžu čerpať len vecné dávky zdravotnej starostlivosti.

C. Zahrnuté dávky

V článku 3 nariadenia (ES) č. 883/2004 sú vymenované dávky sociálneho zabezpečenia, na ktoré sa vzťahuje:

- choroba,
- dávky v materstve a rovnocenné otcovské dávky,
- dávky v invalidite,
- starobné dávky,
- pozostalostné dávky,
- dávky v súvislosti s pracovnými úrazmi a chorobami z povolania,
- podpora pri úmrtí,
- dávky v nezamestnanosti,
- preddôchodkové dávky,
- rodinné dávky,
- určité osobitné nepríspevkové peňažné dávky (článok 70).

D. Modernizácia systému

Od roku 1971 sa právne predpisy o koordinácii sociálneho zabezpečenia niekoľkokrát menili, aby sa zohľadnil vývoj na úrovni EÚ, zmeny v právnych predpisoch na vnútroštátnej úrovni a judikatúra Súdneho dvora Európskej únie.

1. Európsky preukaz zdravotného poistenia

Tento preukaz uľahčuje prístup k zdravotnej starostlivosti v prípade nepredvídaných zdravotných potrieb pri návšteve inej krajiny EHP z osobných alebo pracovných dôvodov. Zaručuje rovnaké podmienky a poplatky ako pre poistencov v danej krajine. Náklady uhradí systém sociálneho zabezpečenia krajiny poistenca.

2. Doplnkové dôchodkové práva

Dôležitú úlohu pri zabezpečovaní životnej úrovne ľudí v starobe zohrávajú popri zákonných dôchodkových systémoch často aj doplnkové dôchodky. V [smernici 2014/50/EÚ](#) sa rieši niekoľko prekážok, ktoré bránia mobilným pracovníkom vziať si svoje doplnkové dôchodkové práva so sebou, keď sa presťahujú do iného členského štátu.

3. Úloha Európskeho orgánu práce

Prevádzkové aspekty koordinácie sociálneho zabezpečenia prevzal Európsky orgán práce (ELA) zriadený v júli 2019. Európsky orgán práce zároveň v prípadoch sporov zabezpečuje mediáciu prostredníctvom špecializovanej mediačnej rady.

4. Digitalizácia koordinácie systémov sociálneho zabezpečenia

Proces prechodu z papierovej na elektronickú výmenu informácií sa začal modernizovaným koordinačným balíkom a viedol k vytvoreniu systému elektronickej výmeny informácií o sociálnom zabezpečení (EESSI). Systém v súčasnosti spája inštitúcie sociálneho zabezpečenia v 32 krajinách – 27 členských štátov EÚ a Island, Lichtenštajnsko, Nórsko, Švajčiarsko a Spojené kráľovstvo.

V septembri 2023 Komisia predložila [oznámenie o digitalizácii v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia](#). Uvádza v ňom rôzne projekty v oblasti digitalizácie vrátane pilotného projektu európskeho preukazu sociálneho zabezpečenia (ESSPASS).

Projekt ESSPASS sa zameriava na digitalizáciu procesu vyžiadania a prijímania dokumentov preukazujúcich stav sociálneho zabezpečenia, ako aj na overovanie týchto dokumentov v reálnom čase. To umožní inštitúciám sociálneho zabezpečenia, inšpektorátom práce, poskytovateľom zdravotnej starostlivosti a iným príslušným subjektom okamžite overiť tieto dokumenty v celej Európe.

5. Prebiehajúca reforma

Komisia v decembri 2016 navrhla [revíziu nariadenia \(ES\) č. 883/2004 a vykonávacieho nariadenia \(ES\) č. 987/2009](#) ako súčasť balíka pracovnej mobility.

Revízia sa zameriava na zabezpečenie spravodlivosti užším prepojením vyplácania dávok členskými štátmi, ktoré odvádzajú príspevky na sociálne zabezpečenie. Poskytuje tiež vnútroštátnym orgánom lepšie nástroje na overovanie štatútu sociálneho zabezpečenia vyslaných pracovníkov s cieľom riešiť nekalé praktiky a zneužívanie. Hlavné zmeny sa týkajú dávok v nezamestnanosti, dávok dlhodobej starostlivosti, rodinných dávok a pravidiel týkajúcich sa ekonomicky neaktívnych občanov ([2.1.5](#)). Medziinštitucionálne rokovania o návrhu zatiaľ nevedli k dohode.

ÚLOHA EURÓPSKEHO PARLAMENTU

Parlament vždy prejavoval veľký záujem o problémy migrujúcich pracovníkov, cezhraničných pracovníkov, samostatne zárobkovo činných osôb a príslušníkov tretích krajín, ktorí pracujú v iných členských štátoch, ako je štát, ktorý im udelil povolenie. Pri viacerých príležitostiach vyjadril poľutovanie nad pretrvávajúcimi prekážkami úplnej slobody pohybu a vyzval Radu, aby prijala návrhy s cieľom zahrnúť predčasné starobné dôchodky do rámca koordinácie sociálneho zabezpečenia, rozšíriť právo nezamestnaných osôb poberať dávky v nezamestnanosti v inom členskom štáte a rozšíriť rozsah pôsobnosti právneho predpisu na všetky poistené osoby. Väčšina z týchto požiadaviek bola splnená prijatím nariadenia (ES) č. 883/2004 alebo je súčasťou nedávnych návrhov Komisie na revíziu daného nariadenia.

Parlament vo viacerých svojich uzneseniach (zo [14. januára 2014 o sociálnej ochrane pre všetkých](#), zo [14. septembra 2016 o sociálnom dampingu](#) a zo [4. júla 2017 o pracovných podmienkach a neistých pracovných miestach](#)) poukázal na osobitné ťažkosti v tejto oblasti, napríklad v prípade samostatne zárobkovo činných osôb, pracovníkov s dočasným pracovným pomerom alebo zmluvami na kratší pracovný čas, pracovníkov v digitálnej ekonomike a sezónnych pracovníkov. Vyzval tiež Komisiu, aby preskúmala právne predpisy a monitorovala vykonávanie a koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia s cieľom zaistiť dodržiavanie práv občanov a efektívne fungovanie mobility pracovnej sily v EÚ.

Po vypuknutí pandémie COVID-19 a jej vážnom dosahu na cezhraničných, vyslaných a sezónnych pracovníkov Parlament 19. júna 2020 prijal uznesenie o [európskej ochrane cezhraničných a sezónnych pracovníkov v kontexte krízy spôsobenej ochorením COVID-19](#). Uznesenie upozorňuje na ťažkosti, ktorým títo pracovníci čelili: neboli schopní získať prístup k primeranej sociálnej ochrane a dávkam sociálneho zabezpečenia v dôsledku koordinačných problémov medzi inštitúciami sociálneho zabezpečenia členských štátov, nemali vždy nárok na dočasné podporné opatrenia, ako sú režimy skráteného pracovného času, upravené dávky v nezamestnanosti

a opatrenia na uľahčenie práce z domova a boli vystavení právnej neistote v súvislosti s uplatniteľnými režimami sociálneho zabezpečenia a daní.

Parlament prijal 20. mája 2021 [uznesenie o vplyve pravidiel EÚ na voľný pohyb pracovníkov a služieb: mobilita pracovnej sily v rámci EÚ ako nástroj na zosúladenie potrieb trhu práce a zručností](#). V uznesení sa zdôrazňuje, že nedostatočný prístup k systémom sociálneho zabezpečenia často vyplýva z nekalých foriem neštandardného zamestnania. Poukazuje sa aj na potrebu plne digitalizovať postupy týkajúce sa mobility pracovnej sily a vysielania pracovníkov s cieľom zlepšiť poskytovanie a výmenu informácií medzi vnútroštátnymi orgánmi a umožniť účinné presadzovanie, prenosnosť a výsledovateľnosť práv pracovníkov.

V [uznesení z 25. novembra 2021 o zavedení európskeho preukazu sociálneho zabezpečenia](#) Parlament opäť zdôraznil potrebu celoeurópskeho digitálneho nástroja pre mobilných pracovníkov, ktorý by pracovníkom uľahčil sledovanie a nárokovanie ich príspevkov a dávok sociálneho zabezpečenia a zároveň zlepšil presadzovanie pravidiel EÚ v oblasti pracovnej mobility a koordinácie sociálneho zabezpečenia.

Viac informácií o tejto téme nájdete na [webovom sídle](#) Výboru pre zamestnanosť a sociálne veci.

Aoife Kennedy
03/2024